

Handledarens anteckningar

Byaverksamhetens nya riktning

Workshop i framtids tänkande



Suomen Kylät

Byaverksamhetens nya riktning - workshop i framtidstänkande

Invånare i byar upplever ibland att de befinner sig i en ojämlik position jämfört med dem som bor i tätorter. Kommunernas utvecklingsarbete och investeringar koncentreras ofta till centralorterna, och invånarna måste motivera varför landsbygdsområden – alltså deras egen boendemiljö – bör utvecklas. I denna workshop arbetar vi tillsammans för att höja byarnas värde och synliggöra den potential som finns i byarna och hos deras invånare, särskilt i det kommunala beslutsfattandet.

Målet är att bredda byarnas framtidsmakt! Samtidigt stärks hela kommunens framtidsarbete och vi skapar så goda framtider som möjligt för så många som möjligt. Detta är viktigt eftersom en stärkt interaktion mellan byarna och kommunen inte bara ökar bybornas framtidsmakt, utan också leder till mer mångstämmiga och hållbara beslut – och i förlängningen minskar motsättningar mellan byar och tätorter samt mellan landsbygd och urbana miljöer i kommunens beslutsfattande.

Denna workshop ger verktyg och lärdomar för framtidstänkande och för att bredda framtidsmakten. I workshopen omvandlas gemensamma visioner om byns framtid till ett konkret handlingsprogram, som hjälper till att ta nästa steg mot en starkare röst för byarnas invånare.

Målsättningar för workshopen

- Skapa en gemensam framtidsbild av en inflytelserik byaverksamhet där byarnas röst hörs.
- Stärka bybornas röst i beslutsfattande som berör dem.
- Hitta nya idéer och metoder för att bredda framtidsmakten.
- Göra upp en handlingsplan för att nå den önskade framtiden.



Kom som du är, var sådan som du kommer

- Det finns inga rätt eller fel svar.
- Det finns bara frihet att visionera.
- Idag utvärderar vi inte, vi delar bara idéer.
- Här behöver du inte veta allt – det räcker att du är med.
- Vi behöver inte vara överens – så länge vi lyssnar på varandra.
- Alla perspektiv är värdefulla.
- Ju galnare idé, desto bättre utgångspunkt för visionering!

I början av workshopen är det viktigt att ge tid för att skapa en trygg plats och en atmosfär av tillit. Vi stannar upp för att tillsammans lägga grunden för det samtal och samarbete som följer. Tanken är att bjuda in varje deltagare till ett rum där alla har rätt att vara sig själva – att komma som man är och delta på sitt eget sätt.

Det är bra att påminna deltagarna om att man inte behöver vara expert, och att det inte krävs färdiga svar. Det räcker att man är med.

Det är också viktigt att betona att det inte finns rätt eller fel i workshopen – bara olika perspektiv och erfarenheter, som alla har ett värde. Visionärt och kreativt tänkande kräver utrymme där tankar får uttryckas fritt, utan rädsla för att bli bedömda. Idag handlar det inte om att utvärdera, utan om att skapa idéer. Och ju vildare en tanke är, desto mer kan den öppna upp för nya insikter och samtal!

Olika åsikter är välkomna, och det är helt okej att inte vara överens om allt. Det viktigaste är att lyssna på varandra med respekt och öppenhet. På så sätt bygger vi tillsammans ett mångstämmigt och inkluderande framtidssamtal – precis det som krävs för att bredda framtidsmakten.

Denna inledning skapar en gemensam atmosfär för workshopen, som vilar på Sitras etiska principer för framtidsmakt: mångstämmighet, tillit, jämlikhet och känslomedvetenhet. Deltagarna kan gärna få veta att arbetet utgår från idén att alla har rätt att delta i att föreställa sig och forma framtider. För att möjliggöra detta börjar vi med att skapa ett rum där varje person kan känna sig trygg och uppskattad. Idag fokuserar vi mer på möjligheter än på begränsningar.



Framtidsbladet

I början av workshopen fungerar Framtidsbladet som ett sätt att frigöra tankarna och hjälpa deltagarna att släppa taget om nuets begränsningar. Det väcker fantasin och uppmuntrar till att för en stund lämna den invanda landsbygdsdiskursen.

Landsbygden omges ofta av starka och återkommande framtidsbilder – bilder som förstärks i media, beslutsfattande och offentlig debatt. Det talas om tystnande byar, försvinnande service och minskande befolkning. Dessa berättelser skapar lätt en känsla av att det inte finns några alternativ – att landsbygdens framtid redan är förutbestämd.

Framtidsbladet hjälper till att bryta detta tankemönster. Genom humor, lek och kreativitet öppnas vägar till nya och önskvärda framtider. Samtidigt sänks tröskeln för deltagande: man behöver inte vara framtidsexpert, utan kan delta genom berättelser, vardagsobservationer eller utopier.

Framtidsbladet synliggör också centrala mål i Sitras etiska principer för framtidsmakt:

- Den bjuder in mångstämmighet och nya perspektiv i samtalet
- Den ger deltagarna tillåtelse att bryta mönster och utmana rådande antaganden
- Den öppnar upp för hopp och handlingskraft: Tänk om detta faktiskt vore möjligt?

Du kan inleda övningen med att fråga deltagarna:

Vilka landsbygdsnyheter skulle ni vilja läsa i Framtidsbladet år 2040?

Det är en lättsam start som samtidigt kan väcka djupare tankar.



Vilken framtid? Vems framtid?

- Vad har påverkat hur vi tänker om framtiden?
- Vad grundar sig våra uppfattningar om framtiden på?
- Vems röster hörs eller hörs inte – i samtalet om framtiden? Vilka borde höras mer än idag?
- Låter vi någon annan definiera framtiden åt oss?
- Vågar vi modigt föreställa oss helt andra framtider?

Anteckningar

När vi talar om framtiden är det bra att ibland stanna upp och fundera: är de framtidsbilder vi bär på verkligen våra egna, eller påverkas de av till exempel media, experters åsikter och offentlig diskurs? Är vår uppfattning om framtiden verkligen vår egen, eller skapad av någon annan?

Vårt sätt att tänka om framtiden påverkas alltid av vår historia, våra erfarenheter, värderingar och övertygelser. Även forskning och ny kunskap kan forma våra framtidsbilder. Var och en har alltså sitt eget sätt att tänka om framtiden.

Uppfattningar om framtiden grundar sig också på dessa faktorer. Våra egna önskemål och rädslor kan också påverka hur vi ser på framtiden. Det är viktigt att stanna upp och fundera över vems uppfattningar som syns och hörs i framtidsdiskussionen. Ofta hörs främst de som har resurser att delta i samtalet om framtiden, vanligtvis utbildade, välmående, friska personer som tillhör majoritetsbefolkningen. Minoriteters och utsatta gruppers röster hörs lätt inte alls. Ofta glöms även barn och unga bort, trots att framtiden i högsta grad angår just dem. Och hur skulle de ännu ofödda kunna höras, om inte någon agerar som deras röst? Det är också intressant att fundera på hur andra än människor kan få en röst. Hur skulle till exempel andra arters perspektiv kunna höras?



Många av dem vars röster inte nödvändigtvis hörs i framtidsdiskussionen låter andra definiera deras framtid. Sådana situationer förekommer fortfarande i stor utsträckning.

Att utmana starka framtidsbilder kan kännas svårt och kräver mod att ifrågasätta dem. Att föreställa sig olika framtider kräver att man vågar släppa taget – kanske till och med lite galenskap och lekfullhet!



Framtidstrattar

Anteckningar

Ofta ser vi på framtiden alltför snävt – som genom ett teleskop. Framtidstratten illustrerar detta. Utanför teleskopets synfält finns dock många olika möjligheter. Därför bör vi medvetet bredda vårt synsätt: framtiden är inte en, utan består av många alternativ som vi kan påverka. Nutiden är trattens spets, därifrån utgår alla möjliga framtider. Ju längre fram i tiden vi blickar, desto fler alternativ finns det.

Inuti tratten finns:

- Sannolik framtid (t.ex. en fortsättning på nuvarande utveckling)
- Möjliga framtider (sådant som kan hända)
- Önskvärda framtider (sådant vi vill ska hända)
- Vilda kort och oväntade förändringar

Tratten kan bli för smal. När bara vissa människor får delta i framtidsdiskussionen smalnar vår tratt. Då ser vi inte allt det goda vi skulle kunna bygga tillsammans.

En smal tratt uppstår när:

- Diskussionen domineras av endast vissa grupper (t.ex. beslutsfattare eller experter)
- Framtiden diskuteras enbart ur ekonomiskt eller teknologiskt perspektiv
- Man inte vågar föreställa sig olika, radikala eller modiga alternativ
- Önskvärda framtider definieras alltför snävt (t.ex. enbart tillväxt och konkurrenskraft)

Som följd hörs inte röster från minoriteter eller människor i utsatta positioner. Människor känner inte igen sig i de framtidsbilder som erbjuds, och framtiden kan börja kännas förutbestämd – vilket minskar känslan av att kunna påverka.



En bra framtidstratt tar hänsyn till många olika perspektiv och värderingar och ger utrymme även för önskvärda framtider – inte bara de sannolika. Den utmanar rådande antaganden ("tänk om det här inte är beständigt?") och är mångstämmig och inkluderande – den bjuder in alla att vara med och bygga framtiden.

Sammanfattningsvis kan man säga att vi inte ska nöja oss med den framtid som anses mest sannolik. Vi måste föreställa oss den framtid vi önskar – och möjliggöra den.



Framtidstänkande

- Framtidstänkande hjälper oss att förstå att det finns många framtider och att vi kan påverka dem.
- Framtidstänkandets färdigheter kan övas.
- Vi har ett ansvar att tänka i längre tidsperspektiv och att betrakta framtider ur många olika synvinklar.

Anteckningar

Framtidstänkande är förmågan att förstå att det finns många framtider, och att ingen av dem är förutbestämd. Det hjälper oss att inse att vi aktivt bygger framtiden genom våra val och värderingar i nuet. Framtiden händer inte åt oss – vi är med och skapar den, vare sig vi vill det eller inte.

Framtidstänkande handlar inte om att förutsäga framtiden eller om något som bara experter sysslar med – det är ett tankesätt och en färdighet som alla kan öva på. Med hjälp av framtidstänkande kan vi identifiera möjligheter och risker, utmana rådande antaganden och normer, lyfta fram svaga signaler och alternativa perspektiv, samt föreställa oss önskvärda framtider – inte bara de sannolika.

Vi har ett ansvar att tänka långsiktigt och att beakta framtiden ur många olika synvinklar. Detta är en del av framtidsetiken: hur bör vi agera idag för att kommande generationer ska ha så goda livsförutsättningar som möjligt?

Framtidstänkande kan ses som en medborgarfärdighet som kan läras och läras ut. Till exempel betonar Sitra och Diakonianstalten att framtidstänkande inte ska lämnas enbart till experter eller beslutsfattare. Alla har rätt att delta i samtalet om framtiden. Särskilt behövs röster från människor i utsatta positioner och från geografiskt avlägsna områden, för att undvika smala och ensidiga framtidsbilder.

Framtidstänkande är också en förmåga till fantasi och hopp, eftersom det hjälper oss att överskrida nuets begränsningar och föreställa oss världar som ännu inte finns. Det är viktigt att förstå att utan förmågan att föreställa sig en önskvärd framtid, kan vi inte heller sträva efter den!



Framtidsmakt

- Framtidsmakt är makten att påverka vad som anses möjligt eller önskvärt i framtiden.
- Att utvidga framtidsmakten förutsätter färdigheter i framtidstänkande.

Anteckningar

"Framtidsmakt är makten att påverka vad som i framtiden anses önskvärt eller möjligt. Framtidsmakt är närvarande varje gång vi talar om framtiden. Den kan också vara närvarande när vi inte talar om framtiden – förhandsantaganden om framtiden påverkar vårt agerande och tänkande i nuet, oavsett om de uttrycks i samtalet eller inte." (Sitra: Kaikki mukaan tulevaisuuskeskusteluun – mutta miten? Etiska principer för den som vill bredda framtidsmakten)

Framtidsmakt handlar om vems röster som hörs i samtalet om framtiden och vems perspektiv som tas i beaktande i beslutsfattandet. Vem bjuds överhuvudtaget in att delta i samtalet om framtider och att definiera dem? Det är viktigt att fundera på vilka möjligheter som skapas för mångstämmighet. Med andra ord: makt breddas inte av sig självt – det kräver planering, delaktighet och att röster lyfts fram.

Det finns många framtider: att bredda framtidsmakten mångsidiggör framtidsbilderna och hjälper oss att hitta framtider som är så goda som möjligt för så många som möjligt.

Tre viktiga perspektiv på framtidsmakt:

- Delaktighet: Alla människor bör ha möjlighet att delta i samtalet om framtiden.
- Mångstämmighet: Framtidsdiskussionen bör spegla samhällets mångfald.
- Etik: Användningen av framtidsmakt innebär ett ansvar att beakta olika människors behov och perspektiv.

Framtiden går att påverka. Framtiden skapas.



Tillämpad Delfiövning

Sannolika – Önskvärda – Osannolika – Oönskade

Anteckningar

Syftet med övningen är att få deltagarna att fundera över hur olika framtidsbilder upplevs just av dem. Är framtidsbilden enligt deras uppfattning trolig eller osannolik, önskvärd eller oönskad? När workshopledaren redan har tänkt igenom olika framtidsscenarier blir det lättare för deltagarna att själva börja skapa egna bilder i kommande uppgifter.

Workshopledaren förbereder 5–10 olika framtidsbilder. Dessa kan vara ganska allmänna, till exempel: "I framtiden är södra Europa öken och Finland ett eftertraktat bostadsområde", "I framtiden är Mars bebodd" eller "I framtiden utförs all hälsovård av robotar". De kan också vara direkt kopplade till temat, till exempel: "I framtiden fattas beslut om byarna på landskapsnivå" eller "I framtiden bor enbart barnfamiljer i byarna". När denna uppgift planeras är kreativitet och mod tillåtet.

Tillsammans föreställer ni er ett rum med ett fyrfält, där önskvärt och oönskvärt är på motsatta sidor av rummet, och troligt och osannolikt är på motsatta sidor däremellan. Workshopledaren presenterar en framtidsbild i taget, och deltagarna placerar sig i rummet där de tycker att framtidsbilden hör hemma. I mitten av fyrfältet finns en neutral zon – där framtidsbilden varken upplevs som särskilt önskvärd eller oönskad, och inte heller som tydligt trolig eller osannolik.

Efter varje framtidsbild kan en kort diskussion hållas, men det är inte nödvändigt. Samtalet kan ske med en bordsgranne, i små grupper eller genom att workshopledaren frågar deltagare som valt ytterligheter varför de ställt sig där.



Tänk om... -övning

Anteckningar

Syftet med övningen är att bredda deltagarnas framtidsbilder och släppa lös fantasin. När man skapar "Tänk om..."-frågor finns inga begränsningar: man behöver inte ta hänsyn till människoskapade regler (som lagar) eller dagens teknologiska och kunskapsmässiga gränser. Det är också önskvärt att deltagarna fortsätter på varandras tankar, så att bilderna kan växa ytterligare. I praktiken har detta visat sig vara lite utmanande, så instruktionerna bör vara tydliga.

Workshopledaren förbereder papper och pennor till deltagarna. Varje deltagare börjar med ett tomt papper och skriver ner en framtidsidé som börjar med orden "Tänk om...". När en deltagare har skrivit sin första tanke, skickas pappret vidare till någon annan, som får en ny "Tänk om..."-idé att bygga vidare på. Till exempel: "Tänk om posten i framtiden levereras med drönare" kan följas av "Tänk om även persontrafiken sker helt via luftvägar". Om deltagarna är många kan de delas in i bordgrupper, där papperen cirkulerar inom varje grupp.

Uppgiften kan avslutas med att papperen skickas runt en sista gång. På så sätt får varje deltagare ett papper med andras tankar, vilket kan göra det lättare att lyfta fram idéer än om de vore ens egna. Var och en kan till exempel dela med sig av slutresultatet på sitt papper, eller välja ut den mest intressanta "Tänk om..."-tanken att lyfta fram.



Föreställ dig en önskvärd framtid

Er by år 2040

Vad är annorlunda?

Vad har hänt?

Hurdant är det då?

Anteckningar

Den här uppgiften stöder utvidgningen av framtidsmakten genom att ge utrymme för bybornas egna perspektiv, erfarenheter och önskningar. Att få delta i att forma framtiden är en rättighet, och människor måste ha möjlighet att sätta ord på sin egen framtidsbild. I den här uppgiften gör de just det – samtidigt som de övar på framtidstänkande.

Deltagarna får föreställa sig sin egen by år 2040. Syftet är att släppa taget om nuet och börja skissa på hur byns framtid skulle kunna se ut när den är som bäst – konkret och utifrån deltagarnas vardag.

Målet är att stärka deltagarnas tro på sin egen möjlighet att påverka, tydliggöra byns egna önskningar och mål, samt skapa en gemensam grund för fortsatt arbete med byns utveckling.

För uppgiften reserveras totalt 15 minuter: 5 minuter för enskilt arbete (egna tankar och skrivande) och 10 minuter i smågrupper (samtal, delning och gemensam bild). Tiden kan förlängas om workshopens schema tillåter det.



Kylän toivottava tulevaisuus

Vi arbetar först några minuter självständigt. Skriv ner på papper, försök vara så konkret som möjligt.

- Vad i nuet vill du stärka för att framtiden ska bli bättre?
- Vad vill du bevara, vad skulle du lämna bort, vad behövs mer av?
- Behövs det något helt nytt?

I det här skedet är det bra att påminna om att framtiden inte är förutbestämd – vi har alla rätt och möjlighet att påverka den.

Be deltagarna föreställa sig att vi befinner oss år 2040. Det har skett positiv utveckling i byn, men vad exakt? Hur ser det ut, vad görs där, vad har förändrats till det bättre? Vad har kanske försvunnit, och vad har kommit till? Det finns inga rätt eller fel svar, så nu får tankarna flyga fritt. Allt är möjligt.

Om deltagarnas tankar verkar starta långsamt eller försiktigt, kan du uppmuntra dem att börja med att fundera på vad som i deras egen vardag skulle vara bättre då, eller vilka saker de skulle känna stolthet över. Ett annat sätt att konkretisera är att be dem föreställa sig en ny bybo som föds idag: hur ser byns framtid ut ur den personens perspektiv? Hurdan skulle en god framtid för byn vara, där denna nya invånare blir myndig om 18 år?



Skapa en gemensam uppfattning

Efter det individuella arbetet går deltagarna vidare till smågrupper, där var och en tar med sig sina egna önskvärda framtidsbilder. Du kan styra hur grupperna bildas, till exempel om du vill blanda personer som känner varandra med dem som inte gör det, eller om du vill blanda representanter från olika byar om flera byar är med i workshopen. Deltagarna kan också få bilda grupperna själva. Grupper om 3–5 personer fungerar bra, så att alla hinner komma till tals och dela sina tankar. Be varje grupp utse en person som presenterar de viktigaste insikterna i den gemensamma genomgången senare.

Deltagarna kan påminnas om att lyssna lugnt på varandras tankar och att respektera olika perspektiv. Det finns inga rätt eller fel svar i den här uppgiften. Gruppmedlemmarna kan jämföra vad som är gemensamt och vad som skiljer sig åt. Under arbetets gång kan du som workshopledare röra dig mellan grupperna, lyssna och vid behov ställa fördjupande frågor, som till exempel varför denna förändring vore viktig, vad som skulle möjliggöra den eller hur den skulle kännas för byborna.

Utifrån samtalet väljer varje grupp en gemensam önskvärd framtid. Den kan skapas genom att kombinera gruppmedlemmarnas framtidsbilder, eller så kan gruppen rösta mellan olika alternativ, till exempel genom att varje person får två röster. När en gemensam bild har tagits fram, skrivs den ner på papper som en kort och så konkret framtidsvision som möjligt, formulerad i några meningar.

Avslutningsvis får varje grupp presentera sin önskvärda framtidsbild för de andra. Till detta kan man använda 1–3 minuter per grupp, beroende på tidsschema och antal grupper. Skriv gärna upp de teman som kommer fram på ett blädderblock eller en digital yta, om möjligt, eller be grupperna lämna in sina anteckningar för sammanställning om en sådan behövs.



Handlingsplan: Mot en gemensam framtid

- Hur når vi den framtidsbild vi har skapat?
- Vem behöver vara med: Vilken typ av samarbete kan vi göra och med vem?
- Vem behöver vi nå ut till och vem behöver höra vårt budskap?
- Vilka konkreta åtgärder krävs för att saker ska förändras i den riktning vi önskar?
- Behövs nya metoder eller strukturer för delaktighet?

Anteckningar

Att skapa en vision och föreställa sig en önskvärd framtid är viktigt, eftersom ingenting kan strävas efter om det inte först har blivit föreställt. Nu går vi vidare till att fundera på vad som händer härnäst. I den avslutande delen av workshopen får deltagarna formulera konkreta steg som kan tas för att närma sig den önskvärda framtid de tidigare har skissat fram. Målet är att gå från drömmar till handling och tydliggöra vad som ska göras, med vem och hur budskapet förs vidare.

Det här är kanske workshopens viktigaste del, eftersom visioner lätt stannar på papper om de inte omsätts i handling. Nu finns möjlighet att tillsammans fundera på vilka konkreta insatser som kan göras – även små steg kan sätta förändring i rörelse.

Du kan betona vikten av att konkretisera genom att påminna om att framtidsmakt inte växer enbart genom att lyssna eller visionera, utan också genom att agera. När vi tydligt formulerar vad vi vill göra och med vem, stärker vi våra möjligheter att påverka. Därför hjälper denna del oss att ta nästa steg mot den önskade framtiden.

Deltagarna kan fortsätta i samma smågrupper som tidigare, eller så kan du välja att bilda nya grupper. Varje grupp besvarar gemensamt de frågor som visas på en duk eller skärm och skriver ner sina svar. För att skapa en handlingsplan finns det en mall i utbildningsmaterialet som du kan använda om du vill. Du kan också hitta på ett eget sätt att genomföra uppgiften, om du tror att det passar din målgrupp bättre.



Det kan vara en god idé att be grupperna välja en eller två saker att börja arbeta vidare med. Det är bättre att fokusera på tydliga och genomförbara åtgärder än att försöka ta itu med för stora förändringar på en gång. För detta moment reserveras 20–30 minuter, varefter grupperna får presentera sina planer för de andra.

Betona att planen inte behöver vara perfekt – det viktigaste är att göra början synlig. Även små steg kan leda till stora förändringar. Uppmuntra deltagarna att fundera på vad som är nästa konkreta handling de kan ta redan nästa vecka, antingen var och en för sig eller tillsammans i en större grupp.

I slutet av workshopen kan man, utöver att identifiera den första konkreta åtgärden, också försöka motivera deltagarna att engagera sig långsiktigt i handlingsprogrammet. På så sätt kan man säkerställa att den entusiasm som uppstod under workshopen också får genomslag i vardagen och leder till verklig och kontinuerlig aktivitet. Även små planer kräver påminnelser, tidssättning och någon form av uppföljning. Ett litet nästa steg räcker för att komma vidare, eftersom framtiden inte skapas på en gång – den formas genom att vi fortsätter, och därför är det viktigaste att hålla rörelsen igång, även om det sker långsamt.

Om det finns tid kvar i slutet av workshopen kan du utmana deltagarna att fundera på vem som är deras bys motor – någon som kan fungera som "påminnare" eller kontaktperson i det fortsatta arbetet. Det går också att redan nu komma överens om ett nästa möte, även om det bara är ett kort avstämningsmöte om en månad. Bra tips är att skriva minneslappar eller löften (Vad gör jag härnäst efter den här workshopen?) eller att skapa ett synligt dokument av handlingsplanen (till exempel ett blädderblock i bystugan eller ett delat Google-dokument) som kan uppdateras och användas framöver.

För att öka genomslaget av det arbete som gjorts kan deltagarna uppmuntras att bjuda in kommunen. Efter workshopen kan planen till exempel lämnas till den person som ansvarar för byverksamhet eller delaktighetsarbete i kommunen, eller tas upp i ett byforum om ett sådant finns. Planen kan också skickas till kommunens beslutsfattare, med en inbjudan att ge sin syn på hur man tillsammans kan nå den önskade framtiden.



Källor:

- Tulevaisuusvalta - Sitra
- Kaikki mukaan tulevaisuuskeskusteluun – mutta miten? - Sitra
- Jokaisesta tulevaisuusosallinen 2024 Diakonissalaitos
- Tulevaisuustaajuus Tulevaisuuden kylät ja korttelit
- 7.5. KyläVisio-webinaarin esitykset KyläVisio-webinaari
- KyläVisio-hankkeen työpajat 2024–2025 (SataKylät ry ja Kymenlaakson Kylät ry)

